

Ο μεγαλύτερος ίσως αρχαιοελληνικός ναός στην Κρήτη, αφιερωμένος στην Αρτέμιδα Σκοπελίτιδα (52X19,60 μ.), ανακαλύφθηκε από τον αρχαιολόγο Νίκο Παναγιωτάκη στην κορυφή του λόφου Κεφάλα, στην περιοχή των Γουρνών, κοντά στα χωριά Καινούργιο Χωριό, Γάλυπε και Σκόπελα της Επαρχίας Πεδιάδας του Νομού Ηρακλείου, ύστερα από επιφανειακή έρευνα.

Η συγκεκριμένη αποκάλυψη έγινε στο Κρητολογικό Συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στο Ρέθυμνο.

«Ο λόφος της Κεφάλας βρίσκεται νοτιοδυτικά των Γουρνών μεταξύ δύο ποταμών, του Αϊ-Γιαννιού Πετζέτη, ανατολικά, και του Πατσιδιώτη δυτικά. Είναι μια σημαντική θέση, όπου πιθανότατα υπήρχε μινωική φρουκτωρία - περιοχή Σωρός, ενώ βρέθηκε επίσης κεραμική των αρχαϊκών, κλασικών και ελληνιστικών χρόνων», μας λέει ο κ. Παναγιωτάκης.

Σύμφωνα με τον ίδιο, «το ιερό αναπτυσσόταν στην κορυφή του λόφου, που είχε ισοπεδωθεί γι' αυτό το σκοπό, και σε ένα άνδρηρο σε χαμηλότερο επίπεδο. Στο χαμηλότερο άνδρηρο υπήρχε ο περίβολος, που περιέκλειε το χώρο του ιερού και ήλεγχε την πρόσβαση προς αυτό. Η είσοδος θα ήταν στη νότια πλευρά, τη μόνη που επιτρέπει σχετικά εύκολη πρόσβαση στην κορυφή του λόφου.

»Ο κυρίως ναός στην κορυφή ακολουθεί τον προσανατολισμό του λόφου, από βορειοανατολικά προς νοτιοδυτικά, βλέπει δηλαδή απευθείας τη θάλασσα, και είναι τέτοιας μνημειώδους κατασκευής, ώστε θα ήταν ορατός σε μεγάλη απόσταση από τη θάλασσα και την ξηρά.

»Σήμερα σώζονται τα θεμέλια του δυτικού τοίχου με μεγάλους ημιλαξευμένους δόμους, αρχικού μήκους 52 μ., και τμήματα των στενών βαθμιδωτών τοίχων (το πλάτος δεν έχει προσδιοριστεί, τελευταία μέτρηση: 19,60 μ.), αποδίδοντας μια εξαιρετικά στενόμακρη κάτοψη».

Αρχιτεκτονικά κατάλοιπα

Ποια στοιχεία όμως συντείνουν στο ότι πρόκειται για ένα τόσο σημαντικό μνημείο;

«Η ερμηνεία των αρχιτεκτονικών καταλοίπων, και πριν απ' όλα ο ανατολικός προσανατολισμός του κτιρίου, κλασικός για αρχαίους ελληνικούς ναούς, το μνημειώδες μέγεθός του, με έμφαση στον άξονα του μήκους, σύνηθες χαρακτηριστικό της ναοδομίας κατά τη Γεωμετρική, την Ανατολίζουσα και την Πρώιμη Αρχαϊκή περίοδο, η ύπαρξη περιβόλου ισχυρής και επιμελημένης κατασκευής, από μεγάλους ημιλαξευμένους δόμους και η περίοπτη θέση του λόφου, που δεσπόζει στο Κρητικό Πέλαγος, από τη Ρογδιά μέχρι και τη Χερσόνησο.

»Τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα και η θέση πάνω στον “επίσκοπο” αυτό λόφο υποδεικνύουν, επομένως, την ύπαρξη σπουδαίου λατρευτικού κέντρου, άγνωστου μέχρι τώρα από τις αρχαίες πηγές (επιγραφές, αρχαίους συγγραφείς ή νεότερους περιηγητές). Ο Πausanias, βέβαια, αναφέρει δύο ιερά στην Κρήτη, ένα Δικτύνναιον στη δυτική Κρήτη και ένα ιερό αφιερωμένο στην Αρτέμιδα χωρίς γεωγραφικό προσδιορισμό.

»Ο Στράβων, επίσης, αναφέρει ιερό αφιερωμένο στη Βριτόμαρτη στη Χερσόνησο, επίθετο που συνδέεται με την Αρτέμιδα αλλά και τη Δίκτυννα. Η Αρτεμις-Βριτόμαρτις ήταν, εξάλλου, πάντα συνδεδεμένη με τη Χερσόνησο, όπου υπήρχε και ξόανό της. Επιγραφή των αρχών του 2ου αιώνα π.Χ., που είχε βρεθεί από τον αρχαιολόγο Νικόλαο Πλάτωνα στο λόφο

της Φορτέτσας κοντά στην Κνωσό και δημοσιεύτηκε το 1948 στα Κρητικά Χρονικά, αναφέρεται σε ιερό αφιερωμένο στην Αρτέμιδα Σκοπελίτιδα».

Ιστορικά δεδομένα

Υπάρχουν ιστορικά δεδομένα που πιστοποιούν αυτή την άποψη;

«Πιστεύουμε ότι το ιερό της Κεφάλας πιθανόν ήταν αφιερωμένο στην Αρτέμιδα Σκοπελίτιδα, που μαρτυρείται στη μεταφερμένη στην Κνωσό επιγραφή, για πολλούς λόγους: η λέξη Σκόπελος σήμαινε στην αρχαία ελληνική “κάθε ψηλό βράχο ή κάθε απόκρημνο ύψωμα που βρίσκεται προς την πλευρά της θάλασσας”, όπως είναι και η θέση του λόφου της Κεφάλας, που θα μπορούσε επομένως να συνδεθεί με το επίθετο Σκοπελίτις της παραπάνω επιγραφής. Ως γνωστόν, η Αρτεμις ιδίως πάνω σε υψώματα είχε ναούς λατρείας.

»Το κοντινό χωριό Σκόπελα, μόλις 3 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά του ιερού, που διασώζει αρχαία καταγωγή και μνημονεύεται σε όλες τις απογραφές και σε έγγραφα της Ενετοκρατίας και της Οθωμανικής Περιόδου, αποτελεί προφανώς ενισχυτικό τοπωνυμικό στοιχείο για το όνομα “Αρτεμις Σκοπελίτις”. Το γεγονός ότι η Κεφαλα βρίσκεται στα όρια τριών πόλεων-κρατών, της Κνωσού, της Λύκτου και της Χερσονήσου, και είναι πολύ κοντά και στην Ελτιναία και στη Λύκαστο (στο Αστρίτσι), ενισχύει την άποψη ότι πρόκειται για σημαντικό ιερό, που πιθανόν ανήκε στη Χερσόνησο.

»Στην επιγραφή από τη Φορτέτσα αναφέρεται μαζί με την Αρτέμιδα Σκοπελίτιδα και ο πατέρας της, ο Δίας. Συνδέουμε, επομένως, το ιερό του Διός Θενάτα στην Αμνισό, με το ιερό στην Κεφαλα, που βρίσκεται μόλις 6,5 χιλιόμετρα νοτιοανατολικά. Εκτός από το ιερό του Διός Θενάτα στην Αμνισό, υπάρχει και το σπήλαιο της Ειλείθυιας, θεάς προστάτιδας του τοκετού. Η Αρτεμις είναι επίσης θεά προστάτις του τοκετού και της ανατροφής των νεογνών. Σύμφωνα με τον Απολλώνιο τον Ρόδιο, η Αμνισός ήταν ο αγαπημένος τόπος αναψυχής της Αρτέμιδος, που λουζόταν στο γειτονικό ομώνυμο ποταμό, μαζί με είκοσι Αμνίσιες νύμφες, όπως σημειώνει ο Καλλίμαχος. Η Αρτεμις, επομένως, είναι στενά συνδεδεμένη με την Αμνισό, αλλά και με τη Χερσόνησο.

»Θα πρέπει να αναφέρουμε ότι η Κεφαλα βρίσκεται ανάμεσα στην Αμνισό και τη

Χερσόνησο και ότι η Λύκτος και η Χερσόνησος ήταν δωρικές πόλεις ως προς το χαρακτήρα τους και, επομένως, φυσικοί σύμμαχοι της Σπάρτης, η οποία συνδεόταν στενά με τη λατρεία της Ορθίας Αρτέμιδος. Το ιερό της Κεφάλας βρίσκεται εντός των ορίων της Χερσονήσου και της Λύκτου — το Κοινόν των Λυττίων.

»Το ιερό επομένως ίσως ανήκε στη Χερσόνησο, που η στενή σχέση της με τη θεά Αρτέμιδα μαρτυρείται από διάφορες πηγές. Η καταστροφή του ιερού μπορεί να προκλήθηκε κατά το 2ο αιώνα π.Χ. — θύμα ίσως πολιτικών ή και θρησκευτικών διενέξεων. Η καταστροφή του μπορεί να προκλήθηκε από την Κνωσό, που πήρε ίσως την επιγραφή του ιερού (που βρέθηκε στη Φορτέτσα) σε δικό της έδαφος».

Πηγή: Ελευθεροτυπία